Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра прикладної соціології та соціальних комунікацій

"ЗАТВЕРДЖУЮ"

Проректор з науково-педагогічної роботи

Олександр ГОЛОВКО

"31" серпня 2022 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

Вигадані світи: соціологія уявного і фантастичного

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти _____ перший бакалаврський рівень _____

галузь знань _____ всі _____
(шифр і назва)

спеціальність _____ всі _____
(шифр і назва)

освітня програма _____ всі _____
(шифр і назва)

спеціалізація _____ всі _____
(шифр і назва)

вид дисципліни _____ за вибором (міжфакультетська)_____
(обов'язкова / за вибором)

факультет _____ всі _____

2022 / 2023 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою соціологічного факультету

"15" червня 2022 року, протокол № 7

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:
Калашнікова Аліна Олександрівна, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри прикладної соціології та соціальних комунікацій

Програму схвалено на засіданні кафедри
прикладної соціології та соціальних комунікацій

Протокол від "27" квітня 2022 року, протокол № 3

В. о. завідувача кафедри прикладної соціології та соціальних комунікацій

(підпис) Віль БАКІРОВ
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено науково-методичною комісією соціологічного факультету

Протокол від "21" червня 2022 року № 10

Голова науково-методичної комісії соціологічного факультету

(підпис) Юлія СОРОКА
(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Предметом вивчення навчальної дисципліни є соціальні імплікації уяви, тобто джерела, форми та функції різних форм фантастичного, що супроводжують соціальне

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є:
навчитися розглядати продукти уяви в їх зв'язку і взаємодії з культурними, соціальними, історичними та ін. феноменами більшого масштабу.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є:
Ознайомити студентів з методологією і прикладами гуманітарних досліджень фантастичного,
розглянути різноманітність уявного і фантастичного серед феноменів соціального,
сформувати навички самостійного розгляду уявного і фантастичного за допомогою соціологічної оптики.

1.3. Кількість кредитів – 3

1.4. Загальна кількість годин – 90

1.5 Характеристика навчальної дисципліни
За вибором (міжфакультетська вибіркова)
Денна форма навчання
Рік підготовки -2-й, 3-й
Семестр – 4-й, 6-й
Лекції – 32 год.
Практичні, семінарські – 0 год.
Лабораторні – 0 год.
Самостійна робота – 58 год.
Індивідуальні завдання – 0 год.

1.6. Студенти мають досягти таких результатів навчання:

1.6.1 Набути загальних компетентностей	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях Здатність бути критичним і самокритичним Здатність аналізувати соціальні зміни, що відбуваються в Україні та світі в цілому Здатність збирати, аналізувати та узагальнювати соціальну інформацію Уміння відстоювати свою точку зору, пояснювати сутність явищ, подій, процесів, робити висновки, давати аргументовані відповіді
1.6.2 Набути предметних компетентностей	Здатність застосовувати соціологічний підхід до аналізу вигаданого Здатність орієнтуватися у видах, формах і функціях фантастичного Здатність аналізувати конкретні зразки культури, що базуються на фантазії
1.6.3 Демонструвати програмні результати навчання	Вміння аналізувати використання елементів фантастики соціальними агентами різного масштабу Вміння створювати, визначати і критично аналізувати фантастичне

2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. Художня уява як соціальний феномен
Уява, фантазія, вигадка, брехня. Уява і пізнання. Уява і емпатія. Уява і творчість. Соціальні фактори розвитку уяви.

2. Дещо про форму води, або Межі, види і жанри фантастичного
Уявне і досвід. Віддаленість. Види віддаленості: місця, часу, суб'єкта. Схема класифікації жанрів фантастики.

3. Казка, фантастика, прогностика: соціальні функції неіснуючого
Поняття наративу. Елементи наративу. Рівні аналізу наративу. Канонічна схема оповідання. Соціальні функції фантастичних оповідей.

4. Географія уяви: геній фрейму
Геній и фантазія. Геній місця і геній часу. Місце як місце дії: поняття фрейму. Місця і фрейми міфу, казки, утопії, антиутопії, наукової фантастики, фентезі, магічного реалізму, альтернативного реалізму.

5. Про що говорять вампіри: вигадані створіння як соціальні суб'єкти
Поняття соціального суб'єкта. Види суб'єктів. Специфіка фантастичних суб'єктів. Види і варіанти експериментів із суб'єктами. Основні логічні альтернативи щодо суб'єктів. Створення персонажа.

6. Добро з кулаками і зло – без: казкова етика
Функціональність образів зла у суспільстві і фантастиці. Види зла і добра. Вид протиставлення зло/добро і виправдання героя.

7. Підземелля, дракони і соціальне конструювання реальності
Конструювання реальності у повсякденному житті та у фантастиці. Практики споживання фантастики. Наближення. Фанатство. Ринок мерча.

8. Хто йде: магічне у повсякденному житті (містика)
Витоки містичного. Магічна картина світу. Синкретизм. Магічна фантастика. Трилер. Магія у повсякденному житті.

9. По той бік тунелю: смерть як уявлення і перспектива
Смерть як соціальний феномен. Посмертя як уявне. Архаїка, Середньовіччя, модерн, постмодерн. Кейс-стаді: кладовище як простір уявного.

10. По той бік повік: сон як соціальна практика
Сон як соціальний феномен. Види і варіанти сну. Сон як простір уявного. Сон у фантастиці. Фантастичні істоти, пов'язані зі сном.

11. The truth is out there: магія і наука
Маги і вчені. Наука як образ магічного. Вчені у фантастиці.

12. Моє супергеройське життя, або Політекономія фантастичного
Фантастика як простір влади. Ідеології та нерівності у фантастиці. Уявлена цінність вигаданих світів.

13. Фантасти і де вони мешкають
Особливості фантастики як професії. Творчість і рутина у фантастичній праці. Автономія фантастики. Чекліст для фантаста.

3. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема	Годин
1. Художня уява як соціальний феномен	2
2. Дещо про форму води, або Межі, види і жанри фантастичного	2
3. Казка, фантастика, прогностика: соціальні функції неіснуючого	2
4. Географія уяви: геній фрейму	4
5. Про що говорять вампіри: вигадані створіння як соціальні суб'єкти	4
6. Добро з кулаками і зло – без: казкова етика	2
7. Підземелля, дракони і соціальне конструювання реальності	2
8. Хто йде: магічне у повсякденному житті (містика)	2
9. По той бік тунелю: смерть як уявлення і перспектива	4
10. По той бік повік: сон як соціальна практика	2
11. The truth is out there: магія і наука	2
12. Моє супергеройське життя, або Політекономія фантастичного	2
13. Фантасти і де вони мешкають	2
Усього	32

4. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарських занять не передбачено

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Аналітична робота (MAX=40 балів). Вибрати одну серію мультсеріалу "Любов, смерть і роботи", яка вам найбільше подобається, і проаналізувати за наступною схемою.

1) Формальні ознаки (max = 5 балів): жанр (з обґрунтуванням, які характерні елементи допомогли вам це зрозуміти), в яку фантастичну традицію це вписується (казка, міф, космоопера, фентезі, ...)? Порівняйте з відомими вам зразками тієї ж традиції, які є подібності та відмінності? Автори – хто писав і знімав конкретну серію? Як це вплинуло (чи ні) на своєрідність трактування, візуального ряду, сюжету?

2) Джерела впливу (max = 5 балів): чи є у серії конкретний літературне першоджерело, і якщо так, то чи відрізняється сюжет? Чим саме? Як ви вважаєте, чому саме цим? Розгляньте пасхалки, відсилки й алюзії. Рекомендується не брати готові списки пасхалок, а шукати аналогії самостійно – на що це схоже, що нагадує за сюжетом, графікою, композицією? Може, є прямі цитати? Чому вам так здалося? Чи будуть інші люди розуміти це так само, як ви?

3) Місця дії (max = 5 балів): локація / локації і пов'язані з ними фрейми. Які можливості дії відкривають нам конкретні місця? Які особливості вони мають? Як "особливо" (чи ні) нам їх показують?

4) Персонажі (max = 5 балів): хто дійові особи з точки зору їх соціального статусу і досвіду? У кого які інтереси, хто який етикою керується? Чи можна однозначно визначити, хто тут добрий, а хто злий? Якими елементами зовнішнього вигляду й мови персонажа створюється достовірний (чи ні) образ?

5) Речі, предмети, ресурси (max = 5 балів): все те, що персонажі використовують в процесі розгортання конфлікту і те, навколо чого він, власне, розгортається. Яке предметне своєрідність цього вигаданого світу? Як компенсується (чи ні) його нематеріальність – через які описи, метафори, порівняння і т.д.?

6) Сюжет (max = 5 балів): розберіть його за канонічною схемою оповідання. Власне, нас цікавить наративний рівень.

7) Ваші роздуми про все перераховане (max = 10 балів): спробуйте відповісти на запитання, чи зміг би цей сюжет існувати і зберегти свій сенс в рамках реалістичного кіно / літератури. Викладіть свої думки про сенс, можливий культурний вплив на подальші пошуки в жанрі фантастики або де-небудь ще, про те, чому вас це зачепило (тут розглядайте себе не тільки як окрему й унікальну особистість, а й як типового представника певних соціальних груп). На цій підставі зробіть висновок про те, за якими критеріями люди вибирають, любити чи ні якийсь певний вигаданий світ.

Обсяг: 3000 – 20000 символів з пр.

Після встановленого дедлайну робота ще тиждень приймається зі штрафом за запізнення (-50%), а після закінчення тижня після дедлайну здати її вже не можна.
Всі тексти перевіряються на плагіат. Плагіатом вважається:
1) дослівне використання чужого тексту без лапок і / або посилання,
2) використання чужих думок, переказаних своїми словами, але без посилання. Переклад чужих рецензій – теж плагіат.

Якщо комусь це завдання здається занадто простим або нецікавим, то можна:
1. За цією ж схемою проаналізувати оповідання з Бібліотеки ненаукової.
2. Замість цього написати власне фантастичне оповідання і здати його разом з аналізом.
Обмеження: не фан-фікшн, без пропаганди расової, релігійної та інших дискримінацій, не більше 40000 зн. з пр., супроводити коментарем з аналізом себе як автора за тією ж схемою.

Критерії оцінювання аналітичної роботи

Характеристика відповіді за кожним пунктом плану	***Максимальна кількість балів***	***Варіювання***
Повнота виконання пункту	2	2 – у тексті наявні усі елементи, відповіді на всі питання пункту плану 1 – у тексті наявні відповіді лише на 1-2 основні питання пункту 0 – пункт зведено до 1-2 найменш значущих відповідей або він взагалі відсутній
Глибина аналізу (правильне використання понять і категорій, звернення до методологічної бази комунікативістичних та візуальних досліджень)	3	3 – студент здійснює глибокий аналіз, вільно користується усіма категоріями, звертається до методології дослідження візуальної культури 2 – відсутня одна з характеристик або обидві наявні не повною мірою 1 – відсутні дві характеристики або всі наявні неповною мірою 0 – відсутні усі
	За 1 пунктом 5 балів	MAX = 5 х 6 пунктів = 30 балів
Для висновку: якість аргументації, логічність і послідовність викладу	10	10 – студент здійснює логічно правильний, послідовний аналіз, ґрунтовно аргументує висновки, відповідає на всі питання 7 – відсутня одна з характеристик або дві наявні не повною мірою 5 – відсутні дві характеристики або всі наявні неповною мірою 3 – наявна лише одна 0 – відсутні усі
	За 1 пунктом 10 балів	УСЬОГО 40 балів

6. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Індивідуальне завдання описане в пункті Завдання для самостійної роботи.

7. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Аудиторні (очно або дистанційно) - лекційні дискусії
Позааудиторні - перегляд відеоматеріалів, читання

Курс повністю адаптований до очної, дистанційної або змішаної форми навчання.
На початку семестру усіх студентів запрошують до Google Class з дисципліни, де вони отримують усі необхідні матеріали і посилання.

Перед лекційним заняттям студенти мають переглянути відеозапис лекції, а на самому занятті мають змогу поставити питання викладачеві, висловити коментарі та думки стосовно переглянутого (таке заняття може проводитися як офлайн, так і онлайн за допомогою конференц-сервісів ZOOM чи Google Meet).

8. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Рубіжний контроль – аналітична робота.
Підсумковий контроль – залік.

9. СХЕМА НАРАХУВАННЯ БАЛІВ

Розподіл балів за видами роботи (денна форма)

№	Вид роботи	Кількість балів	Сума балів
1	Творча робота	40	**100**
2	Залік	**60**	
3	Бонусні бали (за активність на лекціях, додаткові лекційні завдання) – враховуються у тому разі, коли студент не набрав 100 за іншими формами роботи, у кількості, якої не вистачає до 100, або у наявній кількості (у залежності від того, яка з цих величин менше)	**10**	**10**

10. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Інтермедіальні виміри літератури фентезі. Збірка матеріалів наукового семінару Центру з Дослідження Літератури Фентезі при Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (20 квітня 2016р.) / Ред. Рязанцева Т. М., Канчура Є.О. — Київ, 2016. — 72 с.
2. Єгорова, Ю.М. Фантастика в епоху постмодерну: еволюція жанру. 2006
3. Krynytska, N. (2018). РЕЗОНАНС ІЗ КУЛЬТУРОЮ ПРОСВІТНИЦТВА В НАУКОВІЙ ФАНТАСТИЦІ ТА ФЕНТЕЗІ УРСУЛИ ЛЕ ГУЇН. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія», (4 (72)), 128-131.
4. Насалевич, Т. В., Рябуха, Т. В., & Лопушанський, І. О. (2020). Становлення коміксу як жанру сучасної літератури. Вчені записки Таврійського національного університету імені ВІ Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації», 31(4), 144-149.

5. Ольшевський, . (2021). КОНЦЕПТ-АРТ У ВІДЕО-ІГРАХ В СТИЛІ НАУКОВОЇ ФАНТАСТИКИ 2000–2020 РР. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК, 20214.
6. Павленко, А. В. (2022). Дизайн-проєктування костюма для косплея.
7. Паранюк, Д. (2019). Еволюція фантастики у метажанр фентезі: приклад Кліффорда Саймака (Doctoral dissertation, Чернівецький нац. Ун-т).
8. Подсєвак, К. С. (2019). Методи лінгвопоетичного аналізу бінарної опозиції «людина-техніка» у текстах наукової фантастики Рея Бредбері. НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ, 82.
9. Darko Suvin – Metamorphoses of Science Fiction_ On the Poetics and History of a Literary Genre -Yale University Press (1977)
10. Goffman, E. Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience (1986). Boston. Northeastern University Press.
11. Ormrod, J.S. - Fantasy and Social Movements-Palgrave Macmillan UK (Studies in the Psychosocial Series) (2014).

Допоміжна література

1. McCallum, R. (1999) Ideologies of Identity in Adolescent Fiction_ The Dialogic Construction of Subjectivity (Garland Reference Library of Social Science)
2. Robichaud, C. (Ed.) (2014) Dungeons & Dragons and Philosophy: Read and Gain Advantage on All Wisdom Checks. John Wiley & Sons.

11. ПОСИЛАННЯ НА ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ В ІНТЕРНЕТІ, ВІДЕОЛЕКЦІЇ, ІНШЕ МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

http://starfort.in.ua/category/unews